

POSTANOWIENIE

Dnia 20 czerwca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Stanisław Dąbrowski (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z wniosku Z. C.

przy uczestnictwie C. J.

o podział majątku wspólnego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 20 czerwca 2008 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od postanowienia Sądu Okręgowego w O. z dnia 25
września 2007 r., sygn. akt IX Ca (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w O.
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy w O. postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2007 r. ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawczynie Z. C. i uczestnika C. J. wchodzi samochód osobowy marki D.(...) o wartości 3.500 zł oraz spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego o pow. 57,86 m² położonego w O. przy ul. P. o wartości 150.000 zł i dokonał jego podziału w ten sposób, że samochód przyznał na własność uczestnikowi, zaś spółdzielcze prawo do lokalu przyznał wnioskodawczynie. Sąd ustalił nakład wnioskodawczynie z majątku osobistego (odrębnego) na majątek wspólny na kwotę 76.500 zł i zasądził od wnioskodawczynie na rzecz uczestnika tytułem dopłaty kwotę 35.000 zł, płatną w ciągu trzech lat od uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami oraz orzekł o kosztach postępowania.

Postanowienie zapadło w następującym stanie faktycznym.

Wnioskodawczyni i uczestnik zawarli małżeństwo w dniu 14 lipca 1989 r. Przed zawarciem małżeństwa wnioskodawczyni była członkiem Spółdzielni Mieszkaniowej „P.(...)” w O. i przysługiwało jej lokatorskie prawo do przedmiotowego lokalu mieszkalnego. Decyzją z dnia 26 września 1989 r. zarząd Spółdzielni wyraził zgodę na przekształcenie prawa do tego lokalu z lokatorskiego na własnościowe i wezwał wnioskodawczynię do wpłacenia kwoty 946.000 zł tytułem uzupełnienia wkładu budowlanego, który w dniu przekształcenia wynosił 1.927.600 zł. Po uzupełnieniu wkładu, decyzją z dnia 21 listopada 1989 r., wnioskodawczyni przydzielono przedmiotowy lokal na warunkach własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego. Środki na uzupełnienie wkładu pochodziły z wynagrodzenia za pracę wnioskodawczyni i nagrody otrzymanej przez nią od pracodawcy. Po zawarciu małżeństwa z uczestnikiem wnioskodawczyni wraz z dziećmi z pierwszego małżeństwa mieszkała w przedmiotowym lokalu, natomiast uczestnik zamieszkiwał w lokalu przy ul. D. w O. Od 1994 r. do rozwiązania małżeństwa stron przez rozwód, wyrokiem z dnia 6 lutego 2006 r., wnioskodawczyni zamieszkiwała wspólnie z uczestnikiem przy ul. D., prowadząc z nim wspólne gospodarstwo domowe. Uczestnik nigdy nie mieszkał z wnioskodawczynią w lokalu przy ul. P. W lokalu tym mieszkały dzieci wnioskodawczyni, a po orzeczeniu rozwodu małżeństwa stron wnioskodawczyni zamieszkała w nim wraz z córką, zięciem i dwójką wnucząt. W dniu orzekania przez Sąd Rejonowy wartość spółdzielczego własnościowego prawa do przedmiotowego lokalu wynosiła 150.000 zł. W czasie trwania małżeństwa strony kupiły samochód osobowy matki „D.(...)”, którego wartość wynosi 3.500 zł.

Dokonując oceny prawnej przytoczonych ustaleń wskazał Sąd Rejonowy, z powołaniem się na obowiązujący w dacie dokonania przekształcenia przysługującego wnioskodawczyni prawa na własnościowe prawo do lokalu przepis art. 215 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst pierwotny Dz. U. 1982 r. Nr 30, poz. 210 ze zm. dalej - prawo spółdź.), że zasadnicze znaczenie dla zaliczenia lokalu do majątku wspólnego byłych małżonków ma data nabycia prawa do tego lokalu oraz jego przeznaczenie. Spółdzielcze prawo do lokalu przydzielone obojgu małżonkom lub jednemu z nich w czasie trwania małżeństwa i dla zaspokojenia potrzeb rodziny należy wspólnie do obojga małżonków, bez względu na istniejące między nimi stosunki majątkowe. W okolicznościach sprawy bezsporny był fakt przydzielania wnioskodawczyni lokalu na warunkach własnościowego prawa w czasie trwania małżeństwa. Odnosząc się natomiast do zarzutu wnioskodawczyni, iż lokal ten nie służył

zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych uczestnika, który nigdy w nim nie mieszkał Sąd Rejonowy stwierdził, że przez zawarcie małżeństwa rodziną uczestnika stały się również dzieci wnioskodawczynie, a skoro w czasie trwania małżeństwa wnioskodawczynie wraz z dziećmi mieszkała w tym lokalu to służył on zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych rodziny, którą stanowił małżonek wnioskodawczynie oraz jej dzieci. W konsekwencji, własnościowe prawo do lokalu powstałe z przekształcenia przysługującego wnioskodawczynie przed małżeństwem z uczestnikiem, lokatorskiego prawa zaliczył do majątku wspólnego stron. Przy rozliczaniu nakładów wnioskodawczynie na ten majątek uwzględnił, że w momencie dokonania wpłaty na uzupełnienia wkładu, jego część wcześniej wpłacona przez wnioskodawczynię stanowiła 51% wartości lokalu, co w stosunku do kwoty 150.000 zł, odpowiadającej wartości własnościowego prawa do przedmiotowego lokalu w dacie dokonywania podziału, odpowiada kwocie 76.500 zł. Przyznając wnioskodawczynie spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, zaś uczestnikowi samochód zasądził od wnioskodawczynie na rzecz uczestnika dopłatę w kwocie 35.000 zł.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w O., który rozpoznawał sprawę na skutek apelacji wnioskodawczynie, zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że - za zgodą uczestnika - przyznał wnioskodawczynie obydwie składniki majątku dorobkowego, a w następstwie tego podwyższył zasądzoną na rzecz uczestnika kwotę do 38.500 zł (pkt I), oddalił apelację w pozostałym zakresie (pkt II) oraz orzekł o kosztach postępowania.

Podzielając stanowisko Sądu Rejonowego, iż w okolicznościach sprawy spełnione zostały obie określone w art. 215 § 2 pr. spółdż. przesłanki obligatoryjnego powstania małżeńskiej wspólności spółdzielczego prawa do lokalu wskazał, że pod pojęciem rodziny rozumieć należy rodzinę powstałą przez zawarcie małżeństwa, której na równi ze wspólnymi dziećmi należy traktować dzieci jednego z małżonków, jeżeli są wychowywane w rodzinie lub stale w niej przebywają. W związku z tym zaaprobował ocenę tego Sądu, iż przedmiotowy lokal służył zaspokojeniu potrzeb rodziny powstałej przez zawarcie małżeństwa stron mimo, że uczestnik w nim nie zamieszkiwał, gdyż przysługiwało mu spółdzielcze prawo do innego lokalu mieszkalnego, który zarówno przed zawarciem małżeństwa z wnioskodawczynią jak i w czasie jego trwania zajmował. Oddalił dalsze zarzuty apelującej dotyczące naruszenia art. 5 k.c., art. 45 § 1 k.r.o. oraz art. 233 § 1 k.p.c.

W skardze kasacyjnej wnioskodawczyni określiła zakres zaskarżenia postanowienia Sądu Okręgowego jako obejmujący je w części tj. w pkt I w części dotyczącej uznania, że własnościowe spółdzielcze prawo do przedmiotowego lokalu weszło w skład majątku wspólnego małżonków i podlega podziałowi oraz w pkt II i III.

Zaskarżonemu postanowieniu zarzuciła naruszenia art. 215 § 2 pr. spółdż. w związku z art. 26, 121 § 1, 123 § 2 k.r.o. przez błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że sam fakt nabycia własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w trakcie małżeństwa skutkuje zaliczeniem tego prawa do majątku wspólnego małżonków bez względu na kwestię treści przydziału w zakresie faktycznego korzystania z tego prawa do zaspokojenia potrzeb obojga małżonków oraz przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że spółdzielcze prawo do przedmiotowego lokalu przysługiwało wspólnie wnioskodawczyni i uczestnikowi i służyło zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych rodziny utworzonej przez zawarcie przez nich związku małżeńskiego.

Wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu lub jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy, zgodnie z wnioskiem.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Mogące powstać na tle określonego w *petitum* skargi kasacyjnej zakresu zaskarżenia postanowienia Sądu Okręgowego wątpliwości dotyczące objęcia nim rozstrzygnięcia zawartego w pkt I postanowienia w całości czy też jedynie w części, usuwa uzasadnienie przytoczonej w skardze podstawy oraz treść zawartych w niej wniosków, które wskazują, że postanowienie to wnioskodawczyni zaskarżyła w całości.

Przepisy art. 215 § 2 i 3 pr. spółdż. były przepisami szczególnym w stosunku do regulacji prawnych kodeksu rodzinnego i opiekuńczego normujących stosunki majątkowe małżeńskie. Zgodnie z art. 215 § 2 pr. spółdż. – w jego brzmieniu obowiązującym w dacie dokonania przez spółdzielnię przekształcenia przysługującego wnioskodawczyni prawa na własnościowe prawo do lokalu - spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego przydzielone obojgu małżonkom lub jednemu z nich w czasie trwania małżeństwa stawało się ich prawem wspólnym, niezależnie od pochodzenia środków z jakich zostało nabyte. Było tak chociażby małżonkowie w chwili przydziału podlegali rozłączności majątkowej. Również w sytuacji gdy wkład budowlany wniesiony przez małżonka pochodził w całości z majątku odrębnego tego małżonka własnościowe prawo do lokalu uzyskane w czasie małżeństwa w drodze przydziału dokonanego na rzecz obojga lub jednego z nich dla zaspokojenia potrzeb rodziny stanowiło przedmiot

majątku wspólnego małżonków. Zgodnie z poglądem wyrażonym w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/74 (OSNCP 1975, nr 3, poz. 37) wkład mieszkaniowy nie stanowił „przedmiotu”, w rozumieniu użytym w art. 33 pkt 3 kro - w jego pierwotnym brzmieniu - za który zostało nabyte spółdzielcze prawo do lokalu. Nie miała więc do niego zastosowania wyrażona w nim zasada surogacji. Reguła ta przyjęta została w judykaturze także w odniesieniu do własnościowego prawa do lokalu uzyskanego na skutek przekształcenia lokatorskiego prawa do lokalu. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 14 sierpnia 1985 r., III CZP 41/85 (OSCPN 1986, nr 6, poz. 92) własnościowe prawo do lokalu uzyskane w trybie przekształcenia, należącego do niego, przez jedno z małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej w drodze przydziału, uwzględniającego potrzeby, rodziny stanowi przedmiot majątku wspólnego małżonków, także wówczas gdy wkład budowlany wniesiony przez niego w czasie trwania małżeństwa pochodzi w całości z majątku odrębnego tego małżonka. U podstaw tego stanowiska legła teza, iż uzyskane z przekształcenia własnościowe prawo do lokalu ma w porównaniu do dotychczasowego lokatorskiego prawa niezbywalnego odmienną treść, gdyż jest prawem zbywalnym. Mimo, że pośrednio wypływa ono z posiadanego dotąd przez członka spółdzielni mieszkaniowej lokatorskiego prawa do lokalu jest jakościowo nowym prawem. W tej sytuacji własnościowe prawo do lokalu uzyskane z przekształcenia lokatorskiego prawa stanowiącego przedmiot majątku odrębnego jednego z małżonków może – mimo wydania przydziału na rzecz tego małżonka - wejść skład majątku wspólnego obojga małżonków.

Argumentacja prowadząca w drodze wykładni logicznej do przedstawionych wniosków, odzwierciedlająca zarazem przyczyny ustanowienia obligatoryjnie powstającej (art. 215 § 2) i przymusowo istniejącej (art. 215 § 3) wspólności spółdzielczego prawa do lokalu, odwoływała się do uwarunkowań ekonomicznych, względów społecznych, dobra rodziny oraz zasady równości praw małżonków. Odrzucając pogląd, że spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego nabyte w zamian za majątek odrębny jednego z małżonków stanowi przedmiot tego majątku, Sąd Najwyższy w uzasadnieniu powołanej uchwały z dnia 30 listopada 1974 r. stwierdził, że taka wykładnia oparta na przesłankach formalno – dogmatycznych nie dawałaby się pogodzić z tymi względami. Trudno w szczególności przyjąć, w sytuacji gdy wpłata wkładu mieszkaniowego stanowi tylko część kosztów budowy mieszkania, których resztę pokrywa początkowo kredyt państwowy, a w ostatecznym rachunku wpłaty ratalne małżonków, by państwo dokonywało tego tylko w interesie jednego małżonka.

Wskazał nadto, że nie można też przejść do porządku dziennego nad tym, iż między wysokością sfinansowanego przez małżonka z majątku odrębnego wkładu a rynkową wartością uzyskanego w wyniku przekształcenia zbywalnego prawa zachodzi istotna różnica na korzyść tego drugiego, a interes społeczny przemawia za tym, żeby uzyskany przyrost wartości został zaliczony na korzyść rodziny (uzasadnienie uchwały z dnia 14 sierpnia 1985 r.).

Niewątpliwym jest, iż celem unormowań art. 215 § 2 i 3 pr. spółdź. było rozszerzenie liczby przypadków w których spółdzielcze prawo do lokalu mogło stanowić majątek wspólny małżonków, co było związane z obowiązującą na podstawie prawa spółdzielczego oraz na podstawie przepisów prawa lokalowego zasadą jednego mieszkania dla jednej rodziny lub osoby. Zasada ta przesłała obowiązywać w odniesieniu do własnościowego prawa do mieszkania wraz z uchyleniem przepisu art. 206 pr. spółdź. ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. zmieniającą ustawę – prawo spółdzielcze (Dz. U. Nr 90, poz. 419), zaś w odniesieniu do lokatorskiego prawa do lokalu po uchyleniu art. 218 a pr. spółdź. przez ustawę z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 1116, poz. 27), która weszła w życie dnia 24 kwietnia 2001 r. Przepis art. 215 pr. spółdź. obowiązywał jednak nadal do dnia 15 stycznia 2003 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, która uchyliła dział IV tytułu II części I ustawy o prawo spółdź.

Skutki nabycia przez małżonków własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego przed wejściem w życie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz charakter wspólności tego prawa podlegają ocenie według zasad określonych w obowiązującym wówczas przepisie art. 215 § 2 pr. spółdź.

Z dniem uchylenia tego przepisu, przysługujące na podstawie art. 215 § 2 pr. spółdź., wspólnie obojgu małżonkom, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego poddane zostało z mocy ustawy reżimowi obowiązującego ich w tej dacie ustroju majątkowego. Jeżeli więc małżonkowie pozostawali wówczas w ustroju ustawowej wspólności majątkowej, prawo to stało się przedmiotem ich wspólności łącznej według norm regulujących ustawową wspólność małżeńską (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 2005 r., III CZP 79/04, OSNC 2005, nr 12, poz. 206).

W piśmiennictwie przedmiotu trafnie podnosi się, że kreowanie przymusowej wspólności prawa do mieszkania, może powodować trudności w dokonywaniu rozliczeń z tytułu podziału wspólnego prawa w sposób, który rekompensowałby małżonkowi utratę

udziału we wspólnym prawie a równocześnie nie powodowałyby obciążeń drugiego małżonka ponad jego realne możliwości. Nakazuje to zachowanie właściwej ostrożności w ustanawianiu małżeńskiej wspólności prawa do mieszkania powstającej obligatoryjnie bez względu na stosunki majątkowe między małżonkami i niezależnie od środków na wydatkowanie prawa.

Na płaszczyźnie wykładni ustanawiających taką wspólność przepisów art. 215 § 2 do 4 pr. spółdź. postulat ten realizuje się poprzez taką ich interpretację, która przy zachowaniu jej naczelnego założenia jakim jest zasada dobra rodziny, uwzględnia równocześnie zróżnicowane uwarunkowania konkretnych stanów faktycznych, dopuszczając wyjątki od przewidzianych w nich zasad.

Wyrazem takiego podejścia w judykaturze jest stanowisko wyrażone w wyroku z dnia 31 października 1983 r., IV CR 376/83, (OSPika 1984, nr 4, poz. 82), w którym odnosząc się do wynikającej z art. 215 § 4 pr. spółdź. obligatoryjnej wspólności wkładu mieszkaniowego lub budowlanego Sąd Najwyższy stwierdził, że zasada w nim wyrażona (od której przepis ten nie przewidywał wyjątków) dotyczy tylko sytuacji typowej, gdy małżonkom nie przysługiwało prawo do dwóch lub więcej lokali mieszkalnych, w związku z tym oboje oczekiwali na przydział lokalu, który miał być ich wspólnym mieszkaniem. Wtedy natomiast, gdy małżonkowie z przyczyn uzasadnionych mieli osobne miejsca zamieszkania, z tym że jeden z nich miał zaspokojone potrzeby mieszkaniowe w miejscowości w której przebywał z zamiarem stałego pobytu, drugi zaś ubiegał się o przydział mieszkania spółdzielczego wkład wraz ze związanymi z nim uprawnieniami należał w drodze wyjątku od zasady określonej w art. 215 § 4 pr. spółdzielczego do drugiego małżonka.

Małżeńska łączna wspólność spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego powstawała obligatoryjnie i istniała przymusowo na zasadach określonych w art. 215 § 2 i 3 pr. spółdź. jeżeli łącznie spełnione były przesłanki konstytutywnego nabycia tego prawa w czasie trwania małżeństwa i w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Przepis art. 215 § 2 pr. spółdź. nie wyłączał przy tym uzyskania przydziału lokalu dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych jednego małżonka ze względu na osobne zamieszkanie z przyczyn usprawiedliwionych np. miejscem zatrudnienia, czy faktyczną separacją.

Mieszkanie mające służyć zaspokojeniu potrzeb rodziny w rozumieniu tego przepisu to mieszkanie zaspakajające potrzeby mieszkaniowe rodziny stale w nim zamieszkującej, stanowiące jej centrum życiowe. Rodziną w rozumieniu art. 215 § 2 pr. spółdzielczego jest rodzina, którą małżonkowie założyli przez swój związek, a którą w

tym znaczeniu są sami małżonkowie jeśli są bezdzietni albo małżonkowie oraz dzieci, wobec których oboje są zobowiązani do utrzymania i wychowania (art. 23 i 27 k.r.o.).

Ocena przynależności do majątków małżonków spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego dokonywana w oparciu o przesłanki określone w art. 215 § 2 pr. spółdzielczego wymaga szczególnej wnikliwości w ustaleniach faktycznych w sytuacjach określonych przez Sąd Najwyższy w powołanym wcześniej wyroku z dnia 31 października 1983 r. jako nietypowe. Są to sytuacje wykraczające poza cel ustanowionej w art. 215 § 2 pr. spółdz. ochrony prawnej rodziny, realizujący się przez stworzenie niezbędnych podstaw jej funkcjonowania w postaci mieszkania, które niezależnie od tego do kogo z formalno – prawnego punktu widzenia należy, jako przeznaczone do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych jej członków - jest dobrem całej rodziny.

W przypadku, gdy każde z małżonków w dacie zawarcia małżeństwa miało zaspokojone potrzeby mieszkaniowe, zaś w czasie jego trwania doszło do nabycia przez jedno z nich w drodze przekształcenia na prawo własnościowe spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego, ocena celu nabycia tego prawa jako służącego zaspokojeniu potrzeb założonej przez nich rodziny, nie może pomijać dokonanego przez małżonków, w ramach przysługującej im swobody decydowania, wyboru modelu jej funkcjonowania.

W okolicznościach przedmiotowej sprawy, jak wynika to z ustaleń dotyczących przebiegu małżeństwa stron, przyjęty przez nie model funkcjonowania założonej rodziny zakładał oddzielne zamieszkanie małżonków w lokalach wcześniej, przed małżeństwem przez nich zajmowanych i stan taki istniał w dacie uzyskania przez wnioskodawczynię własnościowego prawa do lokalu zajmowanego przez nią i jej dzieci z poprzedniego małżeństwa. Podejmując następnie decyzję o wspólnym zamieszkanu strony uczyniły ośrodkiem ich wspólnego życia mieszkanie należące do uczestnika, pozostawiając mieszkanie wnioskodawczyni zgodnie z jego dotychczasowym przeznaczeniem zaspokojeniu potrzeb jej pierwotnej rodziny.

Trafnie podnosi skarżąca, w ramach sformułowanych w skardze zarzutów naruszenia prawa materialnego, że w tym stanie rzeczy, podjęta przez oba Sądy orzekające bez uwzględnienia tych okoliczności, jedynie w oparciu o szeroko rozumiane pojęcie rodziny, obejmujące także samodzielne już dzieci z jej pierwszego małżeństwa, kwalifikacja przedmiotowego prawa do lokalu jako wspólnego prawa obojga małżonków jest oceną niepełną a przez to wadliwą, a tym samym doszło do nieprawidłowego zastosowania art. 215 § 2 pr. spółdz.

Podstawę przynależności do majątków małżonków spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego nie mającego rodzinnego przeznaczenia stanowią ogólne unormowania kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W sytuacji gdy przekształceniu na prawo własnościowe, nie mające takiego przeznaczenia, uległo lokatorskie prawo do lokalu stanowiące majątek odrębny jednego małżonka, prawo to, będące kontynuacją poprzednio przysługującego mu prawa do lokalu, pozostaje nadal składnikiem jego majątku odrębnego, a ewentualna dopłata dokonana na jego przekształcenie ze środków majątku wspólnego stanowi nakład z tego majątku na majątek odrębny, podlegający rozliczeniu na podstawie art. 45 k.r.o.

W tym stanie rzeczy konieczne i uzasadnione stało się uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania przy uwzględnieniu zawartych w niniejszym wyroku wskazań co do wykładni omówionych w nim przepisów prawa, o czym orzeczono na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.